

HRVATSKA PČELA

godšte 136.
Zagreb, 2017.
ISSN 1330-3635

4

Sakupljanje peluda

Uzgoj i zaštita europskih pčela

Siguran rad sa sredstvima za zaštitu pčela

dr. sc. Zdenko Franić
Znanstveni savjetnik u Institutu za medicinska istraživanja i medicinu rada, certificirani ekološki pčelar (selo Klinac pokraj Petrinje)
e-pošta:franic@klinac.eu

Prilozi istraživanju povijesti pčelarstva na Banovini

Stalni i siloviti turski prodori na područja hrvatskih i austrijskih zemalja nakon pada Bosne (1463.), poraza hrvatske vojske na Kravskom polju (1493.) te poraza hrvatsko-ugarske vojske na Mohačkom polju (1526.), kada pogibijom Ludovika II. Jagelovića Ugarska i Hrvatska ostaju bez kralja i dinastije, primoravaju hrvatsko plemstvo i novoizabrane austrijske vladare na izgradnju posebnoga obrambenog područja pod nazivom Vojna krajina. Turske se provale sve više usmjeravaju prema slabije branjenom donjem Pokuplju. Budući da snažne hrvatske utvrde u Sisku i Karlovcu tad još nisu bile izgrađene, utvrde petrinjskoga kraja imale su iznimno važnu stratešku ulogu u obrani ostataka slobodne Hrvatske. Iako bi se trebalo podrazumijevati da su posade u tim utverdama bile dobro opskrbljene vojnom opremom i hranom, to zbog slabe organizacije zapovjednih i logističkih linija ipak nije bio slučaj. Kako bi se spriječio potpun slom hrvatsko-turske granice, koncem 16. stoljeća granični su generali i kapetani novim ustrojem vojno-teritorijalnih jedinica postali izravno odgovorni nadvojvodi unutrašnje Austrije. Upravo takvim vojno-povijesnim prilikama imamo zahvaliti i prvo dokumentirano spominjanje meda, a posredno i pčelarstva, na području nekadašnje srednjovjekovne Banske granice¹, današnje Banovine. Naime, u prepisci nadvojvode Ernesta Habsburškoga, brata kralja Rudolfa II., i Ivana Auersperga, zapovjednika Karlovačkoga generalata, nadvojvoda traži od pukovnika Auersperga da ga izvijesti glede gradova (kaštela) Hrastovice (gornje i donje), Peći (utvrde u današnjem selu Pecki) i Klimne gore (utvrde u današnjem selu Klinac) o „dohodcima

UTVRDA KLIMNA GORA, DANAŠNJI KLINAC GRAD, BILA JE U 16. STOLJEĆU POPRIŠTE SILOVITIH BORBI IZMEĐU TURSKIH OSVAJAČA I KRŠĆANSKIH OBRAMBENIH SNAGA

i užiticima” tamošnjega kapetana jer se neki tamošnji kapetani bune jer nemaju dovoljno dohodka za potreban broj vojnika. Prema Auerspergovim podacima proizlazi da kapetanu pripada godišnji dohodak od „1000 vedara vina, 200 kupljenika² pšenice, 200 kupljenika prosa i zobi te 16 vedara meda³”. Od ovih dohodka kapetan je dužan uzdržavati za obranu četiri spomenuta kaštela, u kojima je, prema podacima iz prepiske, službovalo ukupno 64 vojnika.

MALO RAČUNA

Zanimljivo je da se u provijantu namijenjenom vojnicima spominju samo vino, žitarice i med, a ne i meso, posebice sušeno, čije su zalihe za tadašnju vojnu logistiku bile iznimno važne u slučaju duže opsade. Uz malo računa i uz pretpostavljenu gustoću meda od 1,4 kg/L možemo procijeniti da spomenutih 16 vedara meda iznosi oko 900 litara, odnosno oko 1250 kilograma. Ako je kapetan zaista pravedno dijelio provijant, svaki je vojnik dobio dnevno sljedovanje od 50 grama meda. Med je očito bio iznimno važna namirnica u sljedovanju vojske, tadašnja preteča današnjih energetske pločice jer je omogućavao brzo dobivanje energije za tjelesne aktivnosti i napore koji su nužni u borbi.

VRSTA MEDA

S današnjeg aspekta zanimljivo je razmotriti o kojoj se vrsti meda radilo. Tadašnjom tehnologijom pčelarenja, kojom su se pčele na kraju sezone gušile kako bi pčelar došao do meda, dobivao se med koji bi se danas nazivao poliflorenim. Strukturom današnjih šuma na Banovini dominiraju kesten i bagrem uz prisustvo nešto divljih voćarica i lipa. Međutim, bagrem je u Europu tek 1601. godine prenio iz današnje američke savezne države Virginije francuski botaničar Jean Robin i posadio ga u pariškom botaničkom vrtu, odakle se kao izrazito invazivna vrsta proširio cijelim kontinentom. Drugi riječima, sedamdesetih godina 16. stoljeća na Banovi bagrema nije bilo. Što se tiče tamošnjih livada, one su bile vjerojatno prilično zapuštene zbog stalnih turskih prodora, o kojima svjedoče suvremene kronike, odnosno zbog depopulacije i krađe stoke. Posljedično, može se pretpostaviti da nije bilo dovoljno stoke za ispašu i radne snage za održavanje livada te da pčele nisu imale na raspolaganju livadnu ispašu. Dakle, možemo s priličnom sigurnošću pretpostaviti da bi prema današnjoj klasifikaciji med koji su u svojim sljedovanjima dobivali vojnici koji su službovali u utverdama petrinjskoga kraja bio klasificiran kao polifloreni kestenov med.

¹ Povijesni naziv za područje između Kupe, Save i Une, od Karlovca do Ivaniča, koje je od 1527. godine pripadalo Hrvatskoj krajini. Budući da je taj prostor 1595. godine vraćen pod banovu upravu, počeo se po svojem izravnom poglavaru nazivati Bansom krajinom (Banalia confinia), odnosno Bansom zemljom ili Banovinom.

² Kupljenik je stara vinska i žitna mjera koja je iznosila oko 50 litara.

³ Vedro (mađ. akov, lat. cubulus, njem. kübel) stara je mjera za zapreminu, a iznosila je oko 56,6 litara.

BRENDIRANJE PROIZVODA I DESTINACIJE

Ovaj prikaz povijesno-ekonomskoga konteksta srednjovjekovne prepiske o medu i pčelarenju na Banovini sa zanimanjem su saslušali najhrabriji posjetitelji, koji su usprkos rijetko zapamćenoj snježnoj mećavi i prometnom kolapsu koji su paralizirali cijelu Hrvatsku došli na predavanje „Povijest pčelarstva na Banovini”, a koje je održano 13. siječnja u Petrinji. Predavanje, koje je održao autor ovih redaka, uključivalo je i pregled detaljnih austrijskih statistika o pčelarstvu i proizvodnji meda i voska na području Prve (glinske) i Druge (petrinjske) banske granične pukovnije, niz iznimno zanimljivih članaka o pčelarstvu iz arhiva petrinjskog lista *Banovac*⁴, prikaz djela i ostavštine petrinjskog pčelara i inovatora Milana Krizmana, autora košnice *Krizmanke*, te mnoge druge dostupne izvore.

Valja napomenuti da je pregled povijesnih izvora i dokumentiranje (npr. u znanstvenom radu) tradicije proizvodnje nekog proizvoda, u ovom slučaju meda, na određenom području nužan sastavni dio dokumentacije ako se taj proizvod želi zaštititi nekom od europskih oznaka kvalitete (kao što su izvornost, zemljopisno podrijetlo ili zajamčeno tradicionalni specijalitet). Napomenimo također da dosad provedena znanstveno-stručna istraživanja svojstava i provedena karakterizacija *banskoga meda* (posebice *kestenovoga* i *bagremovoga*) upućuju na to da su u osnovi zadovoljeni i drugi uvjeti zahtijevani u postupku europskog brendiranja (detaljan opis pojedinosti i kvalitete proizvoda te dokumentiranje uzročno-posljedične pove-

zanosti između zemljopisnog područja i proizvoda). I, na koncu, evo jedne zanimljive i intrigantne ideje. Naime, vezano uz problematiku očuvanja i revitalizacije hrvatske fortifikacijske arhitekture u kontekstu današnjeg načina života, imajući na umu neinvazivne intervencije i poštovanje najviših standarda zaštite kulturne baštine, moglo bi se razmisliti o ožvljavanju utvrde Klinac grad, kao najbolje sačuvane utvrde petrinjskoga kraja, u jedinstvenu mednu destinaciju kao sastavni dio brendiranja Banovine i Republike Hrvatske kao međunarodne pčelarske velesile.

PETRINJSKI PČELAR I INOVATOR MILAN KRIZMAN 1926. JE ZA SVOJU KOŠNICU, PO NJEMU NAZVANU KRIZMANKA, DOBIO MEDALJU NA IZLOŽBI U DUBROVNIKU KOJU JE ORGANIZIRAO SAVEZ JUGOSLAVENSKIH PČELARSKIH DRUŠTAVA

PLAKAT POZIVA NA PREDAVANJE U PETRINJI U POZADINI PRIKAZUJE TRADICIJSKI PČELINJAK, TO JEST KOŠNICU KRIZMANKU

PČELARSKA UDRUGA "PETRINJA"
u suradnji s
 POU HRVATSKI DOM PETRINJA

POZIVA VAS NA PREDAVANJE

POVIJEST PČELARSTVA NA BANOVINI
Predavač: dr.sc. Zdenko Franić

Petak, 13. siječnja 2017. u 18,00 sati
POU Hrvatski dom Petrinja, Mala dvorana

⁴ *Banovac*, list za pouku, trgovinu, obrt i gospodarstvo, izlazio je u Petrinji u razdoblju od 1888. do 1912. Pokrenuo ga je Stjepan Pejaković, tadašnji načelnik Petrinje.